

Nieuwsbrief januari 2012

Goed leermateriaal, goed gebruiken

Inhoud

- 1 *Actueel*
- 2 Leermateriaal maken en gebruiken
- 3 De VvEA in verleden, heden en toekomst
- 4 *Gesignaleerd*: De dynamiek van het arrangeren
- 5 Literatuurlijst educatief schrijven

1 Actueel

- In november 2011 verzorgde de VvEA een informatiestand en workshops tijdens de conferentie Het Schoolvak Nederlands, de CLU- Leermiddelendagen en de Landelijke Studiedag Levende Talen (op de foto v.l.n.r. Tom van der Geugten, Annemarie van Toorn en Atte Roskam).
- Ellis de Rover is na haar zwangerschapsverlof weer aan het werk.
- Vanaf januari 2012 neemt de VvEA met GEU en auteursrechtorganisaties deel aan het project Auteursrecht om in de komende jaren regelingen te actualiseren, kennis van auteursrecht te vergroten en auteursrechtelijke inbreuken te bestrijden.

2 Leermateriaal maken en gebruiken

Tijdens de Leermiddelendagen presenteerden we de nieuwe slagzin van VvEA en CLU: **Goed leermateriaal, goed gebruiken**. Hiermee willen we als samenwerkende organisaties in de komende tijd het verband benadrukken tussen het maken en het gebruik van leermateriaal. Het komt nog wel eens voor dat leraren aan de slag gaan met leermateriaal zonder dat ze goed weten volgens welke principes het in elkaar is gezet. Vergelijk het met het gebruik van een multifunctionele keukenmachine zonder de gebruiksaanwijzing te lezen. Terwijl schoolmethodes steeds complexer worden, worden handleidingen vaak niet gelezen. Het is daarom goed dat uitgeverijen gratis startcursussen en scholingsbijeenkomsten voor hun gebruikers organiseren.

Andersom moeten educatieve auteurs bij het maken van gedrukt én digitaal leermateriaal steeds meer rekening houden met de groeiende diversiteit bij het gebruik ervan. Terecht vinden veel mensen binnen en buiten het onderwijs dat leraren zich minder afhankelijk van hun methode moeten opstellen en meer regisseur moeten zijn van het leerproces in hun klassen. Maar dat vergt wel didactisch inzicht op leerplanniveau. Het zou bijvoorbeeld goed zijn als leraren in het basis- en voortgezet onderwijs weten wat leerlingen in elk geval wel moeten leren volgens de kerndoelen en eindtermen, en hoe deze zaken volgens doorlopende leerlijnen doelgericht geleerd kunnen worden. En natuurlijk moeten methodes hier helder over zijn, zoals goed gereedschap in de kist van een timmerman.

Wat betreft goed gebruik van digitaal leermateriaal nodigt het onderstaande fragment uit een recent krantenartikel bijvoorbeeld tot nadenken daarover.
(TvdG)

In het boek van de leerlingen van 2-atheneum staan foto's van heel verschillende buurten in Amsterdam-Zuid en in Amsterdam-West. In kleur, dat wel, maar verder net zo statisch als in de aardrijkskundeboeken van tientallen jaren geleden.

Maar op het digitale schoolbord stuurt docent Sanne Pit (35) met één vinger heel lichtjes door Google Earth. Via *Street View* laat hij de wijken zien alsof je erdoorheen loopt. Zo vallen veel meer details op, als de leerlingen verschillen tussen beide moeten opnoemen. Twee tikjes op het bord en de aardrijkskundeleraar is terug bij zijn lesmethode. Voor het bord komt een meisje kenmerken van de wijken naar de goede rijtjes slepen. Even later is Pit met één tikje op makelaarsite Funda, die haarscherp de prijsverschillen toont.'

Bij de tekst staat een foto waarop leraar Pit en leerlingen in de klas toekijken hoe de ene leerling op het interactieve bord werkt.

(Uit: Robin Gerrits, 'Strijd om beste digimethode ontbrandt', in: *De Volkskrant*, 17 december 2011).

3 De VvEA in verleden, heden en toekomst

Op de bres

Op 21 december 2011 bestond de VvEA vijf jaar. Ter gelegenheid hiervan ontvingen alle leden een lustrumgeschenk waarmee verleden en toekomst werden verbonden: een briefopener plus toetsenbord- en beeldschermreiniger met VvEA-opdruk.

De VvEA heeft zich in vijf jaar ontwikkeld tot een belangrijke beroepsvereniging, met activiteiten op het gebied van belangenbehartiging, professionalisering, voorlichting, collegiale ontmoeting en ondersteuning. Onze jaarverslagen en nieuwsbrieven getuigen daarvan. Een toenemend aantal leden maakte vanwege een conflict met een uitgeverij gebruik van de gratis rechtshulp waarop ze als lid recht hebben. Het bestuur besteedt bijzondere aandacht aan contracten en uitbetalingen. Kortom, de VvEA staat al vijf jaar op de bres voor educatieve auteurs, en wil daar nog lang mee doorgaan.

Voortbestaan

De VvEA werd in 2006 opgericht op initiatief van de Vereniging van Schrijvers en Vertalers (VSenV). Er is toen niet gekozen voor de vorming van een afdeling binnen de VSenV omdat omstandigheden van educatieve auteurs als te afwijkend werden beschouwd. Vaak werken zij in teams, dragen hun auteursrecht over en organiseren hun schrijfwerk binnen een rechtspersoon. De VSenV zou te beperkend zijn.

Intussen is de situatie veranderd. De VSenV heeft zich ontwikkeld tot een bredere koepel van belangenverenigingen voor (literaire) schrijvers, vertalers, journalisten en scenarioschrijvers. Volgens het VvEA-bestuur is het voortbestaan van onze relatief kleine vereniging het best gegarandeerd als we een zelfstandige afdeling binnen de VSenV worden, misschien al in 2012. Overleg hierover is onlangs gestart. (TvdG)

4 Gesignaleerd: De dynamiek van het arrangeren

Selecteren en combineren

Het begrip 'arrangeren' heeft een boeiende dynamiek. In 2008 schreven De Boer en Ten Voorde in de *SLO-Leermiddelenmonitor 08/09* dat gebleken was dat ongeveer 80% van de leraren onder arrangeren het *selecteren en combineren van het geheel aan leermiddelen voor zijn of haar onderwijs* verstond.

In 2009 schreef ik namens de VvEA dat we niet goed uit de voeten kunnen met begrippen als ontwikkelen, bewerken, doorontwikkelen en arrangeren, die minister Plasterk gebruikte in zijn nota over Wikiwijs. 'Met anderen wekt de minister de indruk dat een 'arrangeur' zich beperkt tot het *selecteren en combineren van bestaand materiaal*, zoals afbeeldingen, filmpjes en teksten van internet. Maar daar komt in feite altijd *een eigen bijdrage* bij, zoals een toelichting, een instructie, een opdracht of een invulschema. En dat *selecteren en combineren van materiaal gebeurt* nooit zó maar, maar altijd *binnen een bepaalde context, vanuit een bepaalde visie en gericht op bepaalde doelstellingen*.'

De genoemde suggestie wordt vandaag nog steeds door Wikiwijs gewekt (zie kader).

Kennisnet gaat een stap verder, maar suggereert daarbij een scherp onderscheid tussen 'arrangeren' en 'ontwikkelen'.

Wikiwijs

Een arrangement is een *combinatie* van een aantal zelf te kiezen leermaterialen.

Bijvoorbeeld 3 spellingsoefeningen met een korte inleiding. Je kunt een arrangement of zelf samenstellen of er één van een collega gebruiken. (www.wikiwijs.nl)

Kennisnet

Bij arrangeren voegt u materiaal dat u op internet vindt, samen. Voorbeeld: u vindt op internet een filmpje, twee foto's en wat tekst over zwaartekracht. U heeft deze informatie niet zelf ontwikkeld, maar door de informatie *samen te voegen* en er opdrachten *aan te verbinden*, arrangeert u uw eigen les. U *voegt betekenis toe*. Bij ontwikkelen gaat het om het zelf maken van digitaal leermateriaal. (www.kennisnet.nl)

Beredeneerd

Begin 2011 breidden SLO-medewerkers Strijker* en Corbalan genoemde omschrijving van arrangeren uit 2008 als volgt uit: 'het geheel van *selecteren, combineren en op volgorde zetten van leermiddelen door de docent voor zijn/haar onderwijs*'.

In september 2011 publiceerde Tiddo Ekens een artikel in *Van 12 tot 18* over de afbakening en aanscherping door SLO van het 'containerbegrip' arrangeren. Op basis van een 'grondig literatuuronderzoek' heeft SLO gekozen voor de volgende definitie: 'het *beredeneerd selecteren, combineren en bewerken van leermiddelen voor onderwijsdoeleinden*'. Volgens Ekens is het woord 'beredeneerd' cruciaal, 'omdat daarmee gefocust wordt op de kwaliteitsaspecten van het lesmateriaal'. Ekens besteedt weinig woorden aan een andere m.i. belangrijke toevoeging, nl. 'bewerken' naast 'selecteren' en 'combineren'. Overigens is arrangeren, aldus Ekens, 'een typisch Nederlandse aangelegenheid'.

Eind september vermeldde SLO-medewerker Strijker de nieuwe SLO-definitie op zijn 'knol' (zie 'arrangeren' op knol.google.com), met verwijzing naar het artikel van Ekens. Strijker beschrijft ook het doel van de 'aanscherping op de definitie': 'Om in toekomstige ontwikkelingen rondom arrangeren een eenduidig begrippenkader aan te geven heeft SLO een definitie van arrangementen geformuleerd op basis van bestaande arrangementen en discussie met inhoudsdeskundigen op het gebied van leerplanontwikkeling, uitgeverijen en vakverenigingen'.

Ik ben benieuwd op welke literatuur en discussie van inhoudsdeskundigen de aangescherpte definitie is gebaseerd. De VvEA was er niet bij betrokken.

Gecompliceerd

Als educatieve auteurs mogen we blij zijn met de SLO-aanscherping. De toevoegingen 'beredeneerd' en 'bewerken' komen overeen met het VvEA-standpunt, net als de uitleg van Ekens over 'samenhang in visie, doelen en inhoud'. SLO bevestigt dat goed leer materiaal maken gecompliceerder is dan nog vaak wordt gedacht.

Aan de andere kant vraag ik me af waarom SLO zo hardnekkig vasthoudt aan het begrip 'arrangeren'. Het maakt de zaak niet minder verwarrend, als we bijvoorbeeld kijken naar de woordkeuze over 'zelf ontwikkeld materiaal' in het evaluatierapport over de gratis schoolboeken* en in recente publicaties van Wikiwijs.

Zelf ontwikkeld lesmateriaal

Uit een onderzoek uit 2009 onder ruim 200 vo-docenten in opdracht van Wikiwijs blijkt dat de meeste docenten nog geen ervaring hadden met het zelf *ontwikkelen* van digitaal lesmateriaal. Bijna drie op de tien docenten is volgens eigen zeggen enigszins tot uitermate ervaren met het *maken* en *bewerken* van digitale lesmaterialen. Twee derde van de docenten heeft nog nooit of slechts enkele keren zelf eenvoudige digitale lesmaterialen *gemaakt*; meer dan zeven op de tien docenten heeft nooit of zelden meer geavanceerde digitale materialen *gemaakt*. Als het gaat om alle zelf *ontwikkelde* lesmaterialen (dus niet alleen digitale), dan blijkt dat ruim drie op de tien docenten regelmatig zelf lesmateriaal *ontwikkelt*. Nog eens ruim de helft van de docenten doet dat soms. De laatste twee jaar is daarin geen ontwikkeling te zien.

(Uit: *Evaluatie 2011 Wet gratis schoolboeken**)

Wikiwijs zoekt trainers

Doel is om 50 docententeams in het mbo te trainen in de mogelijkheden die Wikiwijs biedt, variërend van een knoppencursus (voor bijvoorbeeld het zoeken van leer materiaal) tot trainingen in het *maken* en *combineren* van (bestaand) leer materiaal in Wikiwijs. (..) Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden voor een training die bestaat uit twee delen: 1) Hoe werkt Wikiwijs? – duurt één dagdeel 2) Het *maken* en *arrangeren* van leer materiaal in Wikiwijs (er vanuit gaande dat de deelnemers al goed bekend zijn met Wikiwijs) – duur van deze cursus is twee dagdelen verdeeld over twee dagen.

(www.wikiwijs.nl)

Deze teksten maken duidelijk hoe onbruikbaar het begrip 'arrangeren' eigenlijk is. Als VvEA schreven we al in in 2009: Bij leermiddelen ontwikkelen (maken) gaat het om een scala van activiteiten, variërend van het eenvoudigste niveau van de leraar die een opdracht bij een afbeelding opschrijft tot het zeer complexe niveau van een auteursteam dat jarenlang met een uitgever werkt aan een complete methode (leergang). Af en toe lesmateriaal maken - meestal op eigen initiatief - rekent de VvEA tot de kerntaak van een leraar. Maar als hij leermiddelen als onderdeel van zijn baan maakt, als echte taak, met de bedoeling dat collega's zijn producten ook gaan gebruiken, dan is de leraar ook auteur.'
(TvdG)

* Zie Literatuurlijst educatief schrijven.

5 Literatuurlijst educatief schrijven

Hier weer een aanvulling op onze literatuurlijst (zie de VvEA-website) over educatief schrijven. De gedrukte literatuur is aanwezig in het Van Deyselhuis.

Brekelmans, Joris e.a., *Evaluatie 2011 Wet gratis schoolboeken*, Regioplan Amsterdam 2011 (op: http://www.regioplan.nl/publicaties/rapporten/evaluatie_gratis_schoolboeken).

Verslag van het in opdracht van het ministerie van OCW uitgevoerde onderzoek over de effecten van de Wet gratis schoolboeken ('WGS'), met hoofdstukken over de kosten van lesmateriaal, de marktwerking op de educatieve boekenmarkt en de keuzevrijheid en het gebruik van lesmateriaal. Enkele bevindingen: In 2010 besteedden scholen minder geld aan schoolboeken dan ze ervoor kregen: € 321,50 per leerling. De bedoelde verbetering van de marktwerking van de educatieve boekenmarkt is niet bereikt. De concurrentie tussen uitgevers en tussen distributeurs is nog steeds beperkt; de toetredingsdrempels voor nieuwe aanbieders zijn hoog. Wat betreft lesmateriaal is de keuzevrijheid van een deel van de leraren beperkter geworden, wat een negatieve invloed heeft op de onderwijskwaliteit. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om minder beschikbaar oefenmateriaal en minder flexibiliteit in werkvormen.

Ekens, Tiddo Ekens, 'Arrangeren: wat heeft de docent nodig?' in: *Van 12 tot 18* nr 7, september 2011.

Artikel over afbakening en aanscherping door SLO van het containerbegrip arrangeren en over SLO-publicaties en cursussen over en ter ondersteuning van arrangerende docenten. 'Duidelijk is dat het telkens om de drieslag doelen-kennis-bronnen gaat.'

Geugten, Tom van der, 'Functioneel taalgebruik in leermateriaal', in: Steven Vanhooren en André Mottart (red.), *Vijfentwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands*, Gent 2011 (op de VvEA-website).

Vervolg op het artikel uit 2009 over het gebruik van verleden en tegenwoordige werkwoordstijden in verhalen en beschrijvingen over het verleden. De presens historicum leent zich goed voor verhalen die bedoeld zijn om de houding van lezers te ontwikkelen, zoals introductieverhalen. Verleden werkwoordstijden zijn geschikt voor historische beschrijvingen die bedoeld zijn om de kennis en inzicht van lezers te ontwikkelen.

Strijker, Allard en Gemma Corbalan, *Zoeken en arrangeren met leerlijnen*, SLO Enschede, SLO, 2011 (op: <http://www.slo.nl/organisatie/recentepublicaties/arrangeren/>).

Verkennde studie over de vraag hoe docenten ondersteund kunnen worden in het zoeken, arrangeren en metadateren van leermiddelen met behulp van leerlijnen. Het onderzoek is uitgevoerd bij 26 docenten in po, mbo en vo. Voor het primair onderwijs (po) is de leerlijn rekenen uit Tule uitgewerkt, voor het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) is het referentiekader taal gebruikt en voor het voortgezet onderwijs (vo) is het vak Engels op basis van het Europees Referentiekader als voorbeeld genomen.

Wilkens, Hendrienne,

- '**Werkvormen aanpassen aan leerstijlen en intelligenties**', in: *Van 12 tot 18*, nr 7, september 2011;
- '**Kwalitatief goede leermiddelen vinden en maken**', in: *Van 12 tot 18*, nr 8, oktober 2011;
- '**Eerste hulp bij leermiddelen maken**', in: *Van 12 tot 18*, nr 9, november 2011;
- '**Leermateriaal maken is een vak apart**' in: *Van 12 tot 18*, nr 10, december 2011. (Zie: www.van12tot18.nl > Verschenen nummers en www.clu.nl > Publicaties).

Actuele artikelenserie van Hendrienne Wilkens (CLU) die goed past bij de slagzin 'Goed leermateriaal, goed gebruiken'. Het eerste artikel gaat over de diversiteit aan werkvormen, leerstijlen en intelligenties waarmee educatieve auteurs en leraar-auteurs rekening zouden moeten houden. Het tweede artikel benadert leermateriaal vanuit een leerpsychologische invalshoek, met bondige aandacht voor drie functies van leermiddelen en drie kwaliteitsthema's: wat betreft de inhoud, de pedagogisch-didactische benadering en design en presentatie. Het derde artikel gaat over het maken van leermateriaal door leraar-auteurs en het leren daarvan volgens diverse trajecten (zie hierover ook in de VvEA-Nieuwsbrief van juni 2011), met enkele praktische aanbevelingen. Het vierde artikel gaat over de competenties van leraar-auteurs en taken die zij binnen een ontwikkelgroep kunnen verdelen: 'Leraren hoeven geen manusje-van-alles te zijn'.

Colofon

Deze onregelmatig verschijnende nieuwsbrief wordt verzorgd door het bestuur en is bestemd voor de leden van de VvEA. Zij krijgen de nieuwsbrief per e-mail toegestuurd. Aan deze nieuwsbrief werkten mee: Annemarie van Toorn en Tom van der Geugten (redactie en foto).

Indien u geen prijs stelt op toezending van de nieuwsbrief kunt u dit laten weten door een e-mail te sturen naar info@educatieveauteurs.nl of te bellen met 020-320 43 78. Zie voor eerdere nieuwsbrieven en overige contactgegevens: www.educatieveauteurs.nl.